TIKUVCHILIK YO‘NALISHI O‘QUVCHILARIDA KASBIY KOMPETENSIYALARNI ISHLAB CHIQARISH AMALIYOTI ASOSIDA RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI

Pardayeva Lutfiya Suyunovna

Samarqand shahar 2-son texnikumi o‘qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada tikuvchilik yo‘nalishi o‘quvchilarida kasbiy kompetensiyalarni ishlab chiqarish amaliyoti asosida shakllantirish va rivojlantirish mexanizmlari tahlil qilingan. Kasbiy kompetensiyaning tikuvchilik kasbiga xos tarkibiy qismlari (bilim, amaliy ko‘nikma, texnologik, tashkiliy, ijtimoiy-shaxsiy va raqamli komponentlar) aniqlashtirilgan, ishlab chiqarish amaliyotini tashkil etishning me’yoriy-huquqiy asoslari ko‘rib chiqilgan. Ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasi, dual ta’lim, buyurtmaga asoslangan o‘quv-ishlab chiqarish ustaxonasi, bosqichli amaliyot, ustoz-shogird (mentorlik) va kompetensiyaviy baholash kabi oltita mexanizm asoslab berilgan hamda amaliyot bosqichlari bo‘yicha pedagogik model taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: tikuvchilik, kasbiy kompetensiya, ishlab chiqarish amaliyoti, dual ta’lim, texnikum, mentorlik, kompetensiyaviy baholash, kasbiy ta’lim.

МЕХАНИЗМЫ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У ОБУЧАЮЩИХСЯ ШВЕЙНОГО НАПРАВЛЕНИЯ НА ОСНОВЕ ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ ПРАКТИКИ

Пардаева Лутфия Суюновна,

преподаватель техникума № 2 города Самарканда

Аннотация. В статье анализируются механизмы формирования и развития профессиональных компетенций у обучающихся швейного направления на основе производственной практики. Уточнена структура профессиональной компетенции применительно к профессии швеи (знаниевый, практический, технологический, организационный, социально-личностный и цифровой компоненты), рассмотрены нормативно-правовые основы организации производственной практики в Республике Узбекистан. Обоснованы шесть механизмов: интеграция образования и производства, дуальное обучение, учебно-производственная мастерская, работающая по заказам, поэтапная практика, наставничество и компетентностное оценивание. Предложена педагогическая модель практики по этапам.

Ключевые слова: швейное дело, профессиональная компетенция, производственная практика, дуальное обучение, техникум, наставничество, компетентностное оценивание, профессиональное образование.

MECHANISMS FOR DEVELOPING PROFESSIONAL COMPETENCIES OF SEWING STUDENTS THROUGH PRODUCTION PRACTICE

Pardayeva Lutfiya Suyunovna,

teacher at Technical College No. 2, Samarkand city

Abstract. The article analyses mechanisms for forming and developing professional competencies of sewing students through production practice. The structure of professional competence specific to the sewing trade (knowledge, practical, technological, organisational, socio-personal and digital components) is clarified, and the legal framework for organising production practice in Uzbekistan is reviewed. Six mechanisms are substantiated: education–industry integration, dual

education, an order-based training and production workshop, staged practice, mentoring, and competency-based assessment. A staged pedagogical model of practice is proposed.

Keywords: sewing, professional competence, production practice, dual education, technical college, mentoring, competency-based assessment, vocational education.

KIRISH

Bugungi kunda yengil sanoat, xususan tikuv-trikotaj tarmog‘i O‘zbekiston iqtisodiyotining eksportga yo‘naltirilgan va ish o‘rinlari yaratuvchi muhim sohalaridan biri hisoblanadi; kadrlar tayyorlash sifatini oshirish “Yangi O‘zbekiston” taraqqiyot strategiyasining ustuvor vazifalari qatorida turadi [5]. Bu tarmoqda raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarish uchun nafaqat nazariy bilimga ega, balki real ishlab chiqarish sharoitida sifatli, tez va xavfsiz ishlay oladigan kadrlar zarur. Shu bois texnikumlarda tikuvchilik yo‘nalishi o‘quvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish masalasi dolzarb pedagogik muammo bo‘lib turibdi.

Ta’lim to‘g‘risidagi Qonun ta’lim dasturini davlat ta’lim standartlari, kasb standartlari va milliy malaka doirasiga muvofiq ishlab chiqilgan hujjatlar majmui sifatida belgilaydi [1]. Prezidentning 2025-yil 23-oktyabrdagi PQ-316-son qarori bilan kasbiy ta’lim tizimida islohotlar amalga oshirilmoqda: dual ta’limni kengaytirish, texnikumlarni ishlab chiqarish bilan yaqinlashtirish va ishlab chiqarish ta’limi ustalarining maqomini oshirish nazarda tutilgan [3], [13]. Mazkur hujjatlar kasbiy ta’lim natijasi auditoriyada emas, ishlab chiqarish maydonida o‘z tasdig‘ini topishi lozimligini ko‘rsatadi [14].

Shunga qaramay, amaliyotda o‘quvchilarning nazariy bilimi bilan ishlab chiqarish talablari o‘rtasida uzilish saqlanib qolmoqda: o‘quvchi mashinada tikishni o‘rgansa-da, ishlab chiqarish tempi, sifat nazorati, texnologik hujjatlar bilan ishlash

va jamoada mehnat qilish kabi kompetensiyalar yetarlicha shakllanmaydi. Ushbu maqolaning maqsadi tikuvchilik yo‘nalishi o‘quvchilarida kasbiy kompetensiyalarni ishlab chiqarish amaliyoti asosida rivojlantirishning pedagogik mexanizmlarini aniqlash va asoslashdan iborat. Maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: kasbiy kompetensiyaning tikuvchilik kasbiga xos tarkibini aniqlash; amaliyotni tashkil etishning me’yoriy asoslarini tahlil qilish; rivojlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish; baholash mezonlarini asoslash.

Tadqiqot jarayonida me’yoriy hujjatlar va ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlili, qiyosiy-tahliliy va pedagogik modellashtirish usullaridan foydalanildi.

Tikuvchilik kasbiy kompetensiyasining mazmuni

Kompetensiya tushunchasi xorijiy va rus pedagogikasida bilim, ko‘nikma, shaxsiy sifatlar va faoliyatda ularni qo‘llay olish qobiliyatining birligi sifatida talqin qilinadi. Spenser va Spenser kompetensiyani shaxsning ishdagi yuqori natijalari bilan sabab-oqibat bog‘liqligiga ega bo‘lgan xususiyat sifatida ta’riflaydi [7]. Erautning fikricha, kasbiy kompetensiya rasmiy bilimdan tashqari, ish joyida to‘planadigan yashirin (norasmiy) bilimlarni ham o‘z ichiga oladi [6]. Zeer esa kasbiy kompetentlikni mehnat faoliyatida bilim va tajribani samarali qo‘llash bilan bog‘laydi [10]. Bu qarashlar kasbiy kompetensiyani faqat sinfxonada emas, real mehnat muhitida shakllantirish zarurligini asoslaydi.

Tikuvchilik kasbi uchun kasbiy kompetensiya quyidagi komponentlardan tashkil topadi:

- Bilimga oid komponent: tola va matolarning xossalari, kiyim konstruksiyasi asoslari, andazalar, tikuv chok va ishlov turlari, ishlab chiqarish hujjatlarini o‘qish.
- Amaliy komponent: universal va maxsus tikuv mashinalarida ishlash, bichish, uzel va detallarni yig‘ish, namlab-issiqlik ishlovi (dazmollash) ko‘nikmalari.

– Texnologik-sifat komponenti: texnologik ketma-ketlikka rioya qilish, nuqsonlarni aniqlash va bartaraf etish, mahsulot sifatini texnik talablar bo‘yicha nazorat qilish.
– Tashkiliy komponent: ish joyini tashkil etish, vaqtni rejalashtirish, me’yoriy ishlab chiqarish (norma) bajarilishi, mehnat muhofazasi va xavfsizlik qoidalariga rioya.
– Ijtimoiy-shaxsiy komponent: jamoada ishlash, mas’uliyat, kasbiy etika, mijoz va buyurtmachi bilan muloqot.
– Raqamli komponent: zamonaviy uskunalar (avtomatlashtirilgan mashinalar) bilan ishlash va kiyim loyihalash dasturlaridan foydalanish asoslari.

Ushbu komponentlarning aksariyati faqat ishlab chiqarish sharoitida, real buyurtma, muddat va sifat talablari mavjud bo‘lganda to‘liq shakllanadi.

Ishlab chiqarish amaliyotini tashkil etishning me’yoriy-huquqiy asoslari

O‘zbekistonda professional ta’limni tashkil etish tartibi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 7-avgustdagi 466-son qarori bilan tasdiqlangan Nizom hamda “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun asosida tartibga solinadi [1], [2]. Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 28-dekabrdagi 900-son qarori kasbiy ta’lim tashkilotlari o‘quvchilarining ishlab chiqarish amaliyotini tashkil etish tizimini yanada takomillashtirishga qaratilgan bo‘lib, avvalgi kasb-hunar kollejlari uchun amal qilgan tartibni o‘z kuchini yo‘qotgan deb belgiladi [4].

Prezidentning 2025-yil 23-oktyabrdagi PQ-316-son qaroriga muvofiq 2026-yildan ishlab chiqarish ta’limi ustalarining maoshi birinchi malaka toifasiga ega o‘qituvchilar darajasiga tenglashtirilishi va har bir ustaga 20 nafardan ortiq o‘quvchi biriktirilmasligi belgilandi [13]. 2026–2027-o‘quv yilidan boshlab dual ta’limda tahsil olayotgan o‘quvchilarga stipendiya to‘lash amaliyoti yo‘lga qo‘yilishi ham ko‘zda tutilgan [14]. Bundan tashqari, 2026-yildan boshlab Kasb-hunar ta’limini rivojlantirish jamg‘armasiga texnikumlarning moddiy-texnik bazasini

mustahkamlash va boshqa vazifalar uchun davlat byudjetidan har yili 600 mlrd so‘m ajratilishi rejalashtirilgan [15]. Bu choralar amaliyot sifatini oshirishning tashkiliy va moliyaviy sharoitini yaratadi.

Shuningdek, texnikum bitiruvchilari uchun har yili iyul-avgust oylarida tuman va shaharlarda ish beruvchilarni jalb etgan holda yarmarkalar, jumladan “Karera kuni” tadbirlarini o‘tkazish topshirilgan [16]. Bu amaliyot natijalarini bandlik bilan bog‘lash imkonini beradi.

Kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish mexanizmlari

Tahlil natijasida tikuvchilik yo‘nalishi o‘quvchilarining kasbiy kompetensiyalarini ishlab chiqarish amaliyoti asosida rivojlantirishning quyidagi oltita o‘zaro bog‘liq mexanizmi ajratildi.

1-mexanizm. Ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasi (shartnomaviy hamkorlik). Texnikum va tikuv korxonasi o‘rtasida amaliyot dasturi, o‘quvchilar soni, ish joylari va mas’ul shaxslar belgilangan uch tomonlama kelishuv tuzish talab etiladi. O‘quv dasturlari korxona ehtiyoji va ishlab chiqarish talablaridan kelib chiqib shakllantirilganda, ta’lim–ishlab chiqarish–bandlik zanjiri mustahkamlanadi [14]. Kolbning tajribaviy ta’lim nazariyasiga ko‘ra, o‘rganish aniq tajriba, uni tahlil qilish va yangi vaziyatda qo‘llash tsiklida samarali kechadi [8]; korxona shu tsiklni ta’minlovchi muhit vazifasini bajaradi.

2-mexanizm. Dual ta’lim modeli. Dual ta’limda nazariy mashg‘ulotlar texnikumda, amaliy tayyorgarlik esa korxonada o‘tadi. Bunda o‘quvchi ishlab chiqarish jarayonining to‘laqonli ishtirokchisiga aylanadi [14]. Billettning ish joyida o‘qitish nazariyasi ham bilimlar ishga qatnashish orqali o‘zlashtirilishini, buning uchun esa o‘quvchiga tobora murakkablashib boruvchi vazifalar berilishi lozimligini asoslaydi [9]. Tikuvchilikda bu oddiy operatsiyadan (chok yurgizish) kompleks mahsulotni (ko‘ylak, shim, forma) to‘liq tayyorlashgacha bo‘lgan izchillikni anglatadi.

3-mexanizm. Buyurtmaga asoslangan o‘quv-ishlab chiqarish ustaxonasi. Texnikum ustaxonasida real buyurtmalar (maktab va tibbiyot formalari, ish kiyimi, uy-ro‘zg‘or buyumlari) bajariladi. Bu o‘quvchida muddat, sifat va tannarx tushunchalarini shakllantiradi. Ustaxona ishlab chiqarish sharoitiga yaqinlashtirilishi uchun texnologik xarita, sifat nazorati varaqasi va norma jadvallaridan foydalaniladi.

4-mexanizm. Bosqichli (ketma-ket murakkablashuvchi) amaliyot. Amaliyot uch bosqichda tashkil etiladi: tanishuv, texnologik va malakaviy. Har bir bosqichning maqsadi, o‘zlashtiriladigan kompetensiyasi va natijasi aniq belgilanadi (1-jadvalga qarang). Bosqichma-bosqich yondashuv o‘quvchining mustaqillik darajasini izchil oshirib boradi.

5-mexanizm. Ustoz-shogird (mentorlik) va hamkorlikdagi o‘rganish. Lave va Venger kasbiy bilim “ishtirok etuvchi jamoa”ga bosqichma-bosqich qo‘shilish orqali o‘zlashtirilishini ko‘rsatgan [12]. Tikuvchilikda tajribali usta yoki malakali tikuvchi mentor sifatida o‘quvchiga biriktiriladi. PQ-316 bilan ustaga biriktiriladigan o‘quvchi soni 20 nafargacha cheklanishi mentor bilan individual ishlash imkonini kuchaytiradi [13].

6-mexanizm. Kompetensiyaviy baholash va refleksiya. Shyonning “refleksiv amaliyotchi” g‘oyasiga ko‘ra, kasbiy o‘sish amaliyot ustida o‘ylash va uni tahlil qilishdan iborat [11]. Shu bois har bir o‘quvchi uchun kompetensiya kartasi va amaliyot kundaligi yuritiladi; baholash mezonlari (sifat, tezlik, xavfsizlik, mustaqillik) oldindan e’lon qilinadi, natijalar ustoz, mentor va o‘quvchining o‘zi tomonidan muhokama etiladi.

1-jadval. Tikuvchilik yo‘nalishida amaliyot bosqichlari modeli

Bosqich	**Asosiy faoliyat**	**Rivojlanadigan kompetensiyalar**	**Baholash shakli**
Tanishuv	Korxona bilan tanishish, mehnat muhofazasi, ish joyi, oddiy operatsiyalar	Xavfsizlik qoidalari, jihozlarni bilish, asosiy tikuv ko‘nikmalari	Kuzatuv, qisqa test, ustoz xulosasi
Texnologik	Detal va uzellarni tikish, texnologik xaritadan foydalanish, sifat nazorati	Texnologik ketma-ketlik, sifat, norma bajarish, mashina va dazmol bilan ishlash	Operatsiyalar bo‘yicha amaliy topshiriq, kompetensiya kartasi
Malakaviy	Mahsulotni boshdan-oxirigacha tayyorlash, jamoada ishlash, buyurtmani muddatida topshirish	Mustaqillik, tashkiliy va ijtimoiy-shaxsiy kompetensiyalar, mahsulot sifatini baholash	Yakuniy amaliy ish, mentor va ustoz baholashi, himoya

Natijalarni baholash va kasbiy mahorat tanlovlari

Kompetensiyaning shakllanganligini aniqlashda faqat oraliq imtihonlar yetarli emas; baholash faoliyatga asoslangan bo‘lishi kerak. Tikuvchilikda quyidagi ko‘rsatkichlar tavsiya etiladi: operatsiyani me’yoriy vaqtda bajarish; chok sifati (to‘g‘riligi, mustahkamligi, bir xilligi); mahsulot o‘lchamlarining ruxsat etilgan chetlanishga mos kelishi; materialdan tejamli foydalanish; xavfsizlik qoidalariga rioya; mustaqil ishlash darajasi. Har bir ko‘rsatkich uchun uch-to‘rt darajali tavsif (boshlang‘ich, o‘rta, yuqori, ekspert) ishlab chiqilsa, baholash shaffof bo‘ladi.

Kasbiy mahorat tanlovlari ham kompetensiyalarni rivojlantirish va tashqi baholash vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Xususan, texnikum o‘quvchilari o‘rtasida Prezident sovrini uchun “Yangi O‘zbekiston bunyodkorlari” kasbiy mahorat milliy tanlovi o‘tkazilib, unda 10 ta eng dolzarb kasb bo‘yicha o‘quvchilar bellashadi [14]. 2025-yil oktyabrida Farg‘ona, Samarqand va Buxoro viloyatlaridagi 6 ta texnikumdan 7 ta kasb yo‘nalishi bo‘yicha o‘quvchi va ekspertlardan iborat O‘zbekiston terma jamoasi xalqaro kasbiy mahorat chempionatida ishtirok etdi [17]. Bunday musobaqalar mezonlarini o‘quv jarayoniga olib kirish tikuvchilik o‘quvchilarining sifat va vaqt bo‘yicha mas’uliyatini oshiradi.

Mexanizmlarni amalga oshirishning pedagogik shartlari

Taklif etilgan mexanizmlar samarali ishlashi uchun bir qator shartlar bajarilishi zarur. Birinchidan, ustaxona va laboratoriyalar zamonaviy uskunalar bilan ta’minlanishi lozim; bu vazifa Kasbiy ta’lim agentligi faoliyatining muhim yo‘nalishi sifatida belgilangan [15]. Ikkinchidan, ishlab chiqarish ta’limi ustalari va korxona mentorlarining pedagogik hamda metodik tayyorgarligi muntazam oshirib borilishi kerak. Uchinchidan, amaliyot grafigi, o‘quv dasturi va korxonaning real ish rejasi o‘zaro muvofiqlashtirilishi, o‘quvchining mehnat muhofazasi va huquqiy himoyasi ta’minlanishi shart. To‘rtinchidan, amaliyot natijalarini bitiruvchilar bandligi bilan bog‘lash, ya’ni amaliyotdagi eng yaxshi o‘quvchilarni “Karera kuni” va yarmarkalarda ish beruvchilarga tanishtirish maqsadga muvofiq [16].

XULOSA

Tadqiqot natijalari tikuvchilik yo‘nalishi o‘quvchilarining kasbiy kompetensiyalari faqat nazariy mashg‘ulotlar bilan emas, balki tizimli tashkil etilgan ishlab chiqarish amaliyoti orqali samarali shakllanishini ko‘rsatdi. Kasbiy kompetensiya bilim, amaliy, texnologik-sifat, tashkiliy, ijtimoiy-shaxsiy va raqamli komponentlarning birligi sifatida qaralganda, uni rivojlantirish uchun ko‘p qirrali yondashuv talab etiladi.

Maqolada asoslangan oltita mexanizm — ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasi, dual ta’lim, buyurtmaga asoslangan o‘quv-ishlab chiqarish ustaxonasi, bosqichli amaliyot, mentorlik hamda kompetensiyaviy baholash va refleksiya — o‘zaro bog‘liq holda qo‘llanilganda o‘quvchining ishlab chiqarishga tayyorligi oshadi. Tanishuv, texnologik va malakaviy bosqichlardan iborat model amaliyotni izchil va natijaga yo‘naltirilgan qiladi.

Amaliy tavsiyalar: (1) har bir texnikumda tikuv korxonalari bilan uch tomonlama shartnomalar tuzish; (2) ustaxonalarda real buyurtmalar bilan ishlashni yo‘lga qo‘yish; (3) har bir o‘quvchi uchun kompetensiya kartasi va amaliyot kundaligini joriy etish; (4) ustalar va mentorlar uchun metodik tayyorgarlik kurslarini tashkil etish; (5) kasbiy mahorat tanlovlari mezonlarini o‘quv jarayoniga integratsiya qilish. Kelgusida mazkur modelning samaradorligini eksperimental tarzda tekshirish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni, O‘RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr. Toshkent: Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi (lex.uz).

2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 7-avgustdagi 466-son qarori bilan tasdiqlangan “O‘zbekiston Respublikasida uzluksiz boshlang‘ich, o‘rta va o‘rta maxsus professional ta’lim to‘g‘risida”gi Nizom. – lex.uz.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 23-oktyabrdagi PQ-316-son “Kasbiy ta’lim tizimida islohotlarni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. – lex.uz.

4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 28-dekabrdagi 900-son “Kasbiy ta’lim tashkilotlari o‘quvchilarining ishlab chiqarish amaliyotini tashkil etish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. lex.uz.

5. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. Toshkent: O‘zbekiston, 2021. 464 b.

6. Eraut M. Developing Professional Knowledge and Competence. London: Falmer Press, 1994. 262 p.

7. Spencer L.M., Spencer S.M. Competence at Work: Models for Superior Performance. New York: John Wiley & Sons, 1993. 372 p.

8. Kolb D.A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1984. 256 p.

9. Billett S. Learning in the Workplace: Strategies for Effective Practice. Sydney: Allen & Unwin, 2001. 224 p.

10. Зеер Э.Ф. Психология профессий. М.: Академический проект, 2003. 336 с.

11. Schön D.A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. New York: Basic Books, 1983. 374 p.

12. Lave J., Wenger E. Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. 138 p.

13. Yangi o‘quv yilidan 9-sinf bitiruvchilari texnikumlarda bepul o‘qiydi, dual ta’lim kengayadi (PQ-316 haqida) // Ta’lim xabarlari: talimxabarlari.uz/52374/.

14. Kasbiy ta’lim yangi bosqichda: mehnat bozoriga yo‘naltirilgan model // yuz.uz; shuningdek: Dual ta’limda tahsil olayotgan o‘quvchilarga stipendiya // spot.uz, 2026-yil 18-fevral.

15. Kasbiy ta’lim agentligi tashkil etiladi (2026-yildan Kasb-hunar ta’limini rivojlantirish jamg‘armasiga 600 mlrd so‘m) // spot.uz, 2025-yil 29-oktyabr.

16. Prezident farmoni: texnikum bitiruvchilari bandligi va “Karera kuni” tadbirlari // president.uz/oz/lists/view/4879.

.